

การบำเพ็ญตบะของสตรีเพศ หนทางสู่ความสมบูรณ์แห่งตัวตน¹

Woman's Asceticism: A Way to Fulfill the Self

จักรกฤษ กุมพาศ²

บทคัดย่อ

สังคมโบราณจนยุคกลางมีลักษณะเป็นสังคมที่มีวิถีคิดแบบอุดมการณ์ความเป็นชายเป็นใหญ่ครอบงำและคอยกดทับความเป็นหญิงเอาไว้ เพศหญิงถูกจัดวางสัมพันธ์ทางสังคมให้มีสถานะและบทบาทที่ถูกจำกัดได้ด้วยชุดของขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วิถีชีวิตของผู้หญิงในสังคมโบราณจึงขาดความเป็นอิสระ เสรีภาพ และความเสมอภาคทางสังคม ซึ่งต่างจากเพศชายที่ได้รับการยอมรับและมีอภิสิทธิ์ที่เหนือกว่า นอกจากรากฐานแบบชายเป็นใหญ่แล้ว สถาบันทางสังคม-การเมือง และศาสนายังมีอิทธิพลสำคัญต่อการสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมที่ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้หญิงลง บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างตัวตน และวิถีในการดำรงอยู่ของเพศหญิงภายใต้สภาวะทางสังคมข้างต้น ผ่านกระบวนการบำเพ็ญตบะ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างตัวตนในสังคมโบราณโดยอิงศาสนา ซึ่งข้อสรุปของบทความนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงสามารถใช้การบำเพ็ญตบะในกระบวนการสร้างตัวตนเยี่ยงเพศชายเพื่อเติมเต็มความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามคติความเชื่อของสังคมโบราณ ทั้งนี้ก็ยังเป็นความพยายามในการสร้างตัวตนโดยลอกเลียนแบบแนวทางการปฏิบัติของเพศชาย ที่เข้มข้นเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติยิ่งกว่าเพศชาย อย่างไรก็ตาม เพศหญิงยังตกอยู่ในกรอบคิดแบบชายเป็นใหญ่อยู่เช่นเดิม เพียงแต่เป็นการเปิดโอกาสให้หญิงผู้บำเพ็ญตบะได้รับความเคารพและยอมรับจากคนในสังคม รวมถึงการได้รับอภิสิทธิ์บางประการ

คำสำคัญ: การบำเพ็ญตบะ, สตรีเพศ/อิตถีเพศ, ตัวตน, ความเป็นชาย

Abstract

From ancient time to the Middle Ages was a period of masculine-centred society - a femininity was pressured. A social relation of women was categorised, roles and status were limited by set of customs. Women's way of life in ancient age was lacked of freedom and social equity, which was absolutely different from men who had gotten a privilege and higher social recognition. Not merely patriarchal rooted, but socio-political institution and the church also constructed a culture that dehumanised the

¹ บทความนี้ปรับปรุงจากข้อเขียนนำเสนอในรายวิชาการสัมมนาแนวคิดทางการเมืองสมัยใหม่ หลักสูตรปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (jackka@kku.ac.th)

women. The purposes of this article were: to examine the concept of the self and the women's way of life under the above mentioned circumstances by being an ascetic which was the important process to construct the self at that time. From this regard, the women could use asceticism to establish their self as a man or to be a manly women. Thus, it fulfilled their stage of being accepted by society. Moreover, they attempted to make their self by adopting a male's discipline, but harder, stricter and more rigorous. Even though, they can achieve certain level of reputation, some privileges and respectability from people, however, the women still had been trapped in patriarchal mind set.

Keyword: Asceticism, Woman, the Self, Masculinity

บทนำ

นักกีฬาวกรีกโบราณ(Greek athlete) ใช้วิธีการบำเพ็ญตบะ³ เพื่อวัตถุประสงค์ในการบรรลุซึ่งอุดมคติทางกายภาพ เป็นความเชื่อที่ว่าผู้ชายต้องมีร่างกายแข็งแรง รวมถึงทรวดทรงทางสรีระที่งดงาม จึงจัดได้ว่า “มีความเป็นชาย” เป็นผู้ชายหรือมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งเป็นผลมาจากความมุ่งมั่น อุตสาหะ เพียรพยายามอย่างหนักผ่านการฝึกฝนหลายรูปแบบ เช่น ควบคุมอาหาร การบังคับจิตใจ และการบริหารร่างกายของนักกีฬาในร่างเปลือย ซึ่งผลลัพธ์ของการปฏิบัตินี้เปรียบได้กับ *ผลไม้อันแสนหวานของการฝึกฝนอันเข้มงวด*(a fruit of strict training)⁴ จวบจนทุกวันนี้การบำเพ็ญตบะได้ก้าวไปสู่การให้ความสำคัญต่อความเป็นปรีชา จิตวิญญาณ และนัยทางจริยธรรม กล่าวคือ เราไม่เพียงแต่แสวงหาจุดหมายทางกายภาพผ่านการบริหาร ปฏิบัติ ฝึกฝนแต่เพียงร่างกายของเราเท่านั้น แต่ยังมุ่งไปสู่สิ่งที่มีความเข้มข้นและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ได้แก่การฝึกฝนในระดับของ เจตจำนง(the will) จิตใจ(the mind) และจิตวิญญาณ(the spiritual)⁵

การบำเพ็ญตบะ(Asceticism)⁶ เป็นการอธิบายถึงการดำเนินชีวิตที่ให้ความสำคัญกับการควบคุมตนเอง(Self-control)รูปแบบหนึ่ง เป็นการบังคับฝืนใจตนเองจากการข้องเกี่ยวกับความพึงพอใจในทางโลก(Secular) ซึ่งการบังคับควบคุมตนเองภายใต้กรอบของการบำเพ็ญตบะนี้ เป็นการควบคุมสิ่งที่เรียกว่า “ตบะ” หรือ ไฟ เพื่อใช้เผาผลาญกิเลสและสิ่งชั่วร้ายทางโลกทั้งหลาย รวมถึงความชั่วร้ายในจิตใจของ

³ การบำเพ็ญตบะ(Asceticism) เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก (ἀσκησις *askēsis*) หมายถึง การบริหารร่างกาย การปฏิบัติหรือการฝึกฝนร่างกาย

⁴ Finn, R. (2009). *Asceticism in the Graeco Roman World*. Newyork: Cambridge University Press, p. 9.

⁵ Kaelber, W. O. (2005). *Encyclopedia of Religion* (Vol. 1). (J. Lindsay, Ed.) Michigan: Thompson Gale, p. 526.

⁶ ทั้งนี้การนิยามความหมายของคำว่า “Asceticism” และ “ตบะ” ยังมีพลวัตของความหมายอยู่มาก ฉะนั้นในการทำความเข้าใจแนวคิดดังกล่าวนี้ จึงควรมีความระมัดระวังต่อบริบท(context)ทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละจักรวาลทัศน์(Cosmology) ที่แตกต่างกัน

ตนเอง ทั้งนี้การควบคุมตนจะเป็นการควบคุมความคิดของตนเอง มุ่งให้เกิดการยับยั้งและกระทำต่อร่างกายของตน สามารถแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางร่างกาย คำพูด และความคิดให้มีระเบียบแบบแผน (Discipline) การควบคุมตนเองในลักษณะของการบำเพ็ญตนนั้น ต้องมีการตั้งเป้าหมายของการกระทำ หากไม่มีจุดมุ่งหมายแห่งการปฏิบัติและการควบคุมแล้ว ย่อมมิใช่การบำเพ็ญตน โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นจุดมุ่งหมายในเชิงจิตวิญญาณหรือการไล่ตามเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา การบำเพ็ญตนจึงกลายเป็นวิถีทางสำคัญหนึ่งในการสร้างตัวตนของมนุษย์ นำไปสู่ชีวิตที่หลุดพ้นหรือรอดจากภัย (Salvation) ซึ่งเป็นเส้นทางของการเปลี่ยนแปลงตัวตนของมนุษย์มาเป็นระยะเวลายาวนานตั้งแต่สมัยกรีก-โรมัน (Graeco-Roman) โดยมีเป้าหมายตามแต่ละรากฐานทางความคิดที่ถูกบ่มเพาะขึ้นมาจากขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี วัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป อาทิ การได้เป็นผู้อันเป็นที่รักของเหล่าพระเจ้า การหลุดไปจากสังสารวัฏ การได้ไปอยู่ในอาณาจักรของพระเจ้า หรือการได้รวมเป็นหนึ่งกับปรมาตมน์ ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ถึงแม้มีพื้นฐานที่แตกต่างกัน⁷ แต่ได้สะท้อนแนวความคิดถึงความต้องการของปวงชนคนธรรมดาที่เห็นว่าชีวิตแบบโลกียะนั้นล้วนมีแต่ความทุกข์ จึงใฝ่ฝันจะได้ไปสู่จุดหมายปลายทางสุดท้ายของบางสิ่งบางอย่างที่มีความพิเศษกว่าทั่วไป

แนวทางการบำเพ็ญตนในยุคแรกเริ่ม เป็นการดำเนินชีวิตอย่างเข้มงวดกับตนเอง ละทิ้งจากความพึงใจทางผัสสะ และการสังสรรค์เพื่อความสะดวก ทั้งนี้ไม่ใช่การหลีกเลี่ยงจากความสำราญในชีวิตเท่านั้น แต่เป็นการเข้าถึงสิ่งที่ขัดขวางต่อวิถีทางที่นำไปสู่จุดมุ่งหมายทางศาสนาและจิตวิญญาณ ผู้บำเพ็ญตนไม่เพียงแต่ฝึกฝนคุณธรรมในตนเอง แต่ยังต้องไขว่คว้าความกล้าหาญและการเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ในความคิดโดยทั่วไปแล้ว การบำเพ็ญตนอาจจะใช้การพิจารณาความหมกมุ่นและการเสพสุขกับความเจ็บปวด อย่างไรก็ตามการบำเพ็ญตนได้ถูกทำให้รุนแรงขึ้นภายใต้บทบาทของศาสนาในการนำมาซึ่งอิสระที่ยิ่งใหญ่กว่าเดิม ในหลากหลายแง่มุมชีวิตของมนุษย์แต่ละคน ไม่ว่าจะเป็น ความเป็นอิสระหลุดพ้นจากการบังคับและการถูกล่อลวง หรือการยกระดับความสงบของจิตใจ ซึ่งล้วนเป็นการเพิ่มขึ้นพร้อมกันทั้งพลังและความกระฉับกระเฉงทางความคิด

โลกทัศน์สังคมโบราณ: การบำเพ็ญตน อำนาจ และผู้หญิง

ด้วยวิถีทางของการควบคุมร่างกายและความคิดให้มีระเบียบ การบำเพ็ญตนก็จะนำไปสู่หนทางสูงสุดตามแต่ละศาสนา การบำเพ็ญตนมีการควบคุมประการหนึ่งที่สำคัญยิ่ง คือ การควบคุมแรงขับตามธรรมชาติ โดยเฉพาะเรื่องเพศหรือการควบคุมความกำหนัดของตน นักบวชหรือผู้บำเพ็ญพรตตามกรอบของศาสนาต่างต้องปฏิบัติตามจารีตหรือกฎระเบียบที่มีการระบุถึงข้อห้ามที่เกี่ยวกับเพศ หรือความเคร่งครัดในการรักษาพรหมจรรย์ของตน ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความบริสุทธิ์ของร่างกายและจิตใจ การควบคุมความกำหนัดเป็นเรื่องที่กระทำได้ค่อนข้างยากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมนุษย์ผู้ชาย แรงขับดันทางเพศเป็นแรงปรารถนาที่เป็นดังไฟคอยขัดขวางเส้นทางแห่งพระศาสนา ผู้ปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้ได้

⁷ พื้นฐานทางความคิดในเชิงศาสนาที่แตกต่างกัน คือ ฐานความคิดแบบอเทวนิยม (Atheism) กับเทวนิยม (Theism)

ย่อมได้รับการเคารพนับถือจากผู้อื่นในสังคมและผู้ที่เข้ารีตทางความเชื่อเดียวกัน ได้รับการยกสถานะทางสังคมขึ้น อันเป็นผลตอบแทนต่อความลำบากในวัตรปฏิบัติที่เหนือธรรมดา ส่วนในเทพหญิงนั้น สังคมโบราณได้มอบคุณลักษณะตามธรรมชาติที่ดูจะเกี่ยวพันกับเรื่องเพศไว้อย่างสลับซับซ้อนมากไปกว่าผู้ชาย ด้วยเงื่อนไขทางกายภาพ การที่เทพหญิงมี ระบุ(Period) หรือ ฤดู⁸ นั้นแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของเทพหญิงกับธรรมชาติ อวัยวะเพศหญิงหรือช่องคลอดเป็นสัญลักษณ์ของการเจริญพันธุ์และความอุดมสมบูรณ์⁹ ในหลายสังคมผู้หญิงมักเป็นตัวแทนในการสื่อสารกับธรรมชาติ ผู้หญิงที่ทรงอำนาจมักเป็นผู้ที่มีบทบาทในการรับใช้ลัทธิความเชื่อหรือเป็นตัวแทนทางศาสนาในทางสัญลักษณ์อื่นๆ หากสังเกตจากการจัดวางตำแหน่งของรูปปั้นเทพและเทพีในวิหารแพนธีออน(Pantheon) ในช่วงพันปีที่ผ่านมา เราควรตระหนักว่ายังมีอำนาจของเหล่าเทพีและนักบวชหญิง(Priestesses) ในชีวิตประจำวันและศาสนาที่เป็นที่นิยมอยู่เรื่อยมา ถึงแม้เหล่าเทพีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดจะถูกโค่นอำนาจลงแล้วก็ตาม สิ่งนี้ได้แสดงให้เห็นว่าในสังคมที่ผู้หญิงเป็นรองทั้งในทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษา และกฎหมาย แต่ในทางด้านจิตวิญญาณและอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น อำนาจของผู้หญิงยังคงมีอยู่อย่างเข้มแข็ง¹⁰ จึงกล่าวได้ว่าผู้หญิงนั้นเป็นภาพแทนของความคิด(Image of thought) ของทั้งธรรมชาติและลัทธิความเชื่อทางศาสนา แต่หน้าที่ที่พวกเธอจะเป็นตัวแสดงแบบใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับบริบททางประวัติศาสตร์ในแต่ละช่วงเวลาว่าสังคมมีการรับรู้และเข้าใจในตัวตนของผู้หญิงอย่างไร พวกเธออาจเป็นสาวิกาผู้เคร่งครัดในความเชื่อทางจิตวิญญาณที่ได้รับการยอมรับจากสังคม หรืออาจเป็นนางมารนอกรีตผู้สั่นคลอนพระศาสนาได้เช่นกัน

ช่วงเวลาก่อนที่จะถูกครอบงำด้วยอิทธิพลอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่(Patriarchy) สังคมบรรพกาลดำรงอยู่ภายใต้กรอบความคิดแบบอุดมการณ์หญิงเป็นใหญ่(Matriarchy) มาก่อน มีการสืบสกุลมาจากญาติฝ่ายหญิงและมีการให้คุณค่ากับจารีตปฏิบัติที่สนับสนุนการดำรงเกียรติของเทพหญิงเอาไว้ คติของลัทธิความเชื่อในสังคมบรรพกาลยังเริ่มต้นด้วยความเป็นใหญ่ของเหล่าเทพีในฐานะผู้ให้กำเนิด ผู้สร้างสรรค์สรรพสิ่งต่างๆในโลกทางสังคม อาทิ ในเทพปกรณัมกรีกมีจุดเริ่มต้นมาจากเทพมารดาไกอา(Gaia) เป็นตัวตนแรกสุดในจักรวาล เธอเป็นสื่อแสดงถึงแผ่นดินหรือโลกาทั้งหมด และเป็นผู้ให้กำเนิดเทพเจ้าอื่นๆตามมาโดยไม่ได้รับการช่วยเหลือใดๆจากเทพเจ้าเพศชายเลย ส่วนในเมโสโปเตเมียเทพีอิซตาร์(Ishtar) ได้รับการกล่าวขานถึงในบทสวดทางศาสนาว่าเป็นผู้ครองจักรวาลและให้กำเนิดมนุษย์ทั้งมวล

Gracious Ishtar, who rule over the universe,

Heroic Ishtar, who creates humankind,

Who walks before the cattle, who love the shepherd...

You give justice to the distressed, the suffering you give them justice.

⁸ ในสังคมโบราณได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเทพหญิงและความเป็นธรรมชาติ(natural) ความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของผู้หญิงที่ต้องมีประจำเดือนหรือ ระบุ(period) สม่ำเสมอ เป็นช่วงเวลาที่สอดคล้องกับการหมุนเวียนไปของฤดูกาลตามธรรมชาติ

⁹ สังคมเมโสโปเตเมียโบราณบูชาเทพี Ishtar โดยการสักการะด้วยรูปเคารพที่มีลักษณะเหมือนปากช่องคลอดสตรี(Vulva) เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการเจริญพันธุ์ของผู้หญิง ท่ามาจากหินลาปิส ลาซูลี(Lapis lazuli) นี้ได้แสดงให้เห็นว่าครั้งหนึ่งอวัยวะเพศหญิงและมดลูกเคยได้รับการเทิดทูนบูชาเป็นตัวแทนของความศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจในการมอบชีวิต

¹⁰ Lerner, G. (1986). *The Creation of Patriarchy*. New York: Oxford University Press, p. 141-142.

*Without you the river will not open,
The canal from which the scattered drink,
will not be closed...Ishtar, merciful lady...
hear me and grant the mercy.¹¹*

จากบทภาวนาข้างต้น อิซตาร์เป็นผู้ชี้นำมนุษย์ มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของเมโสโปเตเมีย ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีการพึ่งพาน้ำและการชลประทาน และที่สำคัญมีการเชื่อมโยงกับความกล้าหาญและความยุติธรรม ซึ่งในภายหลังได้กลายเป็นคุณธรรมของเพศชาย เมื่อกลุ่มความเชื่อในคติแบบหญิงเป็นใหญ่เริ่มเสื่อมคลายอำนาจลง ในสังคมโบราณเทพเจ้าเพศชายเริ่มเข้ามามีบทบาทในวรรณกรรมและครอบงำคติความเชื่อของมนุษย์ในสังคมโบราณ เทพผู้ชายได้กลายเป็นตัวแสดงหลักและผูกขาดอำนาจสิทธิ์ขาดในการกำหนดความเป็นไปของจักรวาลความเชื่อในแบบที่แตกต่างกันออกไป ความเป็นเพศหญิงเริ่มถูกเบียดขับ(Exclusion) บทบาทของผู้หญิงเริ่มถูกกลืนออกไปแม้กระทั่งพลังของการให้กำเนิด ในช่วงเวลาต่อมาเทพผู้ชายก็สามารถให้กำเนิดสรรพสิ่งได้เช่นกัน¹² ทุกบทบาทหน้าที่ทางสังคมได้ถูกทำให้มากระจุกตัวรวมกันอยู่ที่เพศชายและความเป็นชาย สัญลักษณ์หรือนัยที่ซ่อนเร้นอยู่ในวัฒนธรรม ได้ฉายภาพสะท้อนไปสู่รูปแบบวิถีชีวิตของคนในสังคม โดยเฉพาะการกำหนดตำแหน่งแห่งที่/ตัวตนของผู้หญิง บทบาทของความเป็นภรรยา ความเป็นแม่ และเป็นทรัพย์สินสมบัติของสมาชิกเพศชายในครอบครัวปรากฏให้เห็นมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง¹³

ผู้บำเพ็ญตบะ(Ascetics) ส่วนใหญ่มักเป็นเพศชาย เพราะการบำเพ็ญตบะเป็นการควบคุมความต้องการทางกาย ซึ่งเป็นเป้าหมายที่นำไปสู่การควบคุมธรรมชาติของตน ดังนั้นเพศหญิงที่ถือเป็นตัวแทนของธรรมชาติ จึงถูกตัดออกไปจากวิถีชีวิตของผู้บำเพ็ญตบะชายเพื่อตัดวงจรและควบคุมเรื่องเพศ ดังเห็นได้จากศาสนาในแต่ละศาสนาล้วนแต่เป็นเพศชายทั้งสิ้น สิ่งที่สะท้อนออกมาจากการงดเว้นจากร่วมเพศของแต่ละศาสนา อันเป็นความต้องการทางร่างกายที่สำคัญที่ทรงอิทธิพลต่อการทำให้เกิดความหลงใหลมัวเมาในวังวนทางโลก ในท้ายที่สุดแล้วศาสนาเหล่านั้นได้กลายสภาพไปสู่สภาวะของการไร้เพศ(Genderless) อีกทั้งเหล่าศาสนามักจะมีได้มีชาติกำเนิดมาจากชนชั้นเกษตรกรรม แต่อยู่ในชนชั้นของนักบวชหรือกษัตริยะ(Kasadhiya) จึงไม่มีความจำเป็นต้องข้องเกี่ยวกับเพศหญิงที่เป็นผู้เชื่อมต่อกับธรรมชาติในสังคมเกษตรกรรมแต่อย่างใด

สังคมเมโสโปเตเมียได้มีการสร้างความเป็นสถาบัน(Institutionalization) ของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ด้วยการกำหนดขอบเขตระหว่างผู้หญิงในแต่ละชนชั้น รัฐได้ใช้กระบวนการการสถาปนากฎหมายลายลักษณ์อักษรขึ้น เพื่อเพิ่มสิทธิในทรัพย์สิน(Property rights) ของหญิงชนชั้นสูง แต่ในขณะเดียวกันก็

¹¹ กลอนสวดหรือบทภาวนาในวิหารที่เอ่ยถึงหนึ่งในพลังอำนาจ/สัญลักษณ์ที่สื่อถึง Inanna หรือ Ishtar ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์ในยุคแรกสุด โปรดดู Lerner, G. (1986). *The Creation of Patriarchy*. New York: Oxford University Press, p. 142.

¹² เทพซุส(Zeus) ให้กำเนิดเทพีอาเธนา(Athena) ออกมาจากศีรษะของตน และเทพไดโอนิซุส(Dionysus) กำเนิดจากข้างของซุส

¹³ Ibid, 141.

ได้ทำการจำกัดสิทธิทางเพศ(Sexual rights) และเป็นการค่อยๆบ่อนทำลายพวกเธอไปโดยสมบูรณ์ในที่สุด การมีชีวิตอยู่โดยพึ่งพาพ่อและสามีกลายเป็นการสถาปนากฎหมายและขนบธรรมเนียมดังกล่าวไว้อย่างมั่นคง สิ่งเหล่านี้ได้ถูกทำให้เข้าใจว่าเป็นเรื่อง “ธรรมชาติ” และเป็น “สิ่งที่พระเจ้าประทานมาให้”(God-given) กรณีของหญิงชนชั้นล่างพลังแรงงานของพวกเธอต้องคอยรับใช้ทั้งครอบครัวของตนเอง และครอบครัวของผู้ที่เป็นนายของครอบครัวของตนด้วย ความสามารถในการสืบพันธุ์และการผลิตซ้ำทางสังคมถูกทำให้กลายเป็นสินค้า เพื่อการแลกเปลี่ยน การเช่า หรือนำไปขายเพื่อผลประโยชน์ของสมาชิกเพศชายในครอบครัว¹⁴

ตั้งแต่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสถาบันครอบครัวจนถึงศาสนาและการเมือง เป็นบริบทสำคัญที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่นในสังคมมนุษย์ การขับเคลื่อนเชิงอำนาจและการแบ่งส่นปันส่วนทรัพยากรของสังคมเป็นไปได้โดยการตัดสินใจของราชสำนักกับศาสนจักร ทั้งสองสถาบันผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกันขึ้นเรื่องอำนาจตลอดมา ทำหน้าที่เป็นกลไกในการควบคุมอำนาจ อันมีที่มาจากความเคารพยำเกรงต่ออำนาจรัฐและความศรัทธาตามคติความเชื่อทางศาสนา ในสังคมที่พ่อหรือเพศชายเป็นใหญ่ การเมืองและศาสนาจึงต้องมีการกดดันและจำกัดอำนาจของเพศหญิง โดยความร่วมมือของอำนาจรัฐและความศรัทธาได้ทำการดำรงรักษาสถานภาพและบทบาทของเพศชายในสังคมเอาไว้ อย่างกรณีของการล่าแม่มดในยุคกลาง ศาสนจักรได้ใช้อิทธิพลของตนในการกำหนดและประกอบสร้างความจริงเรื่องความชั่วช้าของผู้หญิงขึ้นมา เป็นการสร้างความรู้เกี่ยวกับแม่มดหรือปีศาจ โดยผนวกความศรัทธากับความหวาดกลัวเข้าไว้ด้วยกัน หน้าที่ในการเป็นคู่ตรงข้ามจึงถูกกำหนดไว้ให้กับสตรีเพศ ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับเพศชาย การกำหนดให้สิ่งหนึ่งเป็นชั่วตรงข้ามของอีกสิ่งหนึ่ง ได้ทำหน้าที่ในการสร้างความบริสุทธิ์ผุดผ่อง(Purification) ให้กับรัฐและศาสนจักรที่ได้สถาปนาอำนาจขึ้นด้วยอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่

ผู้หญิงถูกมอบหมายให้เป็นศัตรูของพระศาสนา เป็นตัวอันตรายในศาสนาที่เป็นตัวการก่อกิเลสต่อจิตใจของผู้บำเพ็ญตบะ แต่ทั้งนี้กลับพบว่าในบางคราวเพศหญิงก็ได้แสดงบทบาทเชิงบวกออกมาบ้างในลักษณะเช่นว่า “หล่อนอาจชั่ว แต่ก็อุทิศตนเองให้แก่ศาสนา” แต่ก็ยังพบแนวความคิดที่ระบุถึงเพศหญิงว่าเป็นสิ่งชั่วร้ายอีกเป็นจำนวนมาก เพราะพฤติกรรมของเพศหญิงนั้นถูกกำหนดว่ามีธรรมชาติที่อ่อนโยนอ่อนไหว ในขณะที่เดียวกันก็แปรปรวนง่าย เต็มไปด้วยมารยาที่จะล่อลวงผู้ชายให้หันเหไปจากหนทางที่ถูกต้องตามครรลองทางจริยธรรม เช่น คติอินเดียโบราณมีการระบุถึงลักษณะ 32 ประการของมารยาหญิงในสังคมโรมันผมเป็นองค์ประกอบหลักในการสร้างความดึงดูดใจ รูปแบบการจัดแต่งทรงผมเป็นเครื่องหมายของความงาม เรื่องเพศ และการสืบพันธุ์ ทรงผมเป็นตัวแสดงการเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงตั้งแต่อายุ สภาวะทางสังคม บทบาทสาธารณะ และเป็นข้อบ่งชี้ทางเพศ นอกจากนี้ทรงผมของผู้หญิงโรมันยังเป็นสัญลักษณ์ทางความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม¹⁵

¹⁴ Ibid, 141.

¹⁵ Bartman, E. (2001). Hair and the Artifice of Roman Female Adornment. *American Journal of Archaeology*(105), 1-25.

ความเป็นชาย(Masculinity) และความเป็นหญิง(Femininity) ถือเป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม(Social construct) มันได้ฉายภาพของการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้หญิงกับการเหมารวม(Stereotype) อันจำเพาะเจาะจง สังคมได้กำหนดวิธีคิดเกี่ยวกับความสามารถและอุปนิสัยของผู้หญิงที่เหมาะสมตามอุดมคติ(การเป็นผู้หญิง/แม่หญิง/กุลสตรี/สุภาพสตรี ฯลฯ)ไว้ก่อนแล้ว คติของความเป็นหญิงนี้ได้ค่อยๆมีพัฒนาการผ่านการส่งต่อระหว่างวัฒนธรรม ในสังคมที่เพศชายเป็นใหญ่ มีรากฐานทางความคิดแบบคู่ตรงข้าม(Binary opposition) มันได้สร้างกลไกและกระบวนการต่างๆที่จะคอยกดทับและสร้างวาทกรรมการเป็นรองของสตรีเพศอยู่ตลอดเวลา ผู้หญิงถูกกำหนดให้อ่อนแอกว่าต้องได้รับการปกป้องคุ้มครองโดยผู้ชาย “ความอ่อนแอ”นี้ไม่ใช่เฉพาะส่วนร่างกายของผู้หญิงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความไร้ซึ่งอำนาจ ความแข็งแกร่งทางศีลธรรม และพลังของจิตใจด้วย กระบวนการเหล่านี้ได้สร้างภาคปฏิบัติของวาทกรรมในสังคมให้เพศหญิงมีความสามารถ สถานะ บทบาททางสังคมที่ด้อยกว่าเพศชาย ด้วยการให้เหตุผลในเชิงชีววิทยาเป็นหลัก ซึ่งนำไปสู่การอ้างความเป็นธรรมชาติของเพศสภาวะชาย/หญิง ภายใต้ระบอบของวาทกรรมนี้เป็นการสร้างความชอบธรรม(Justification) ให้แก่เพศชายไปพร้อมๆกันด้วย บทบาทของเพศหญิงส่วนหนึ่งในวรรณกรรมทางศาสนาและชีวิตจริงทางสังคม ได้ถูกทำให้เป็นเพศสภาวะที่เป็นรอง(Subordination) ทั้งเป็นตัวการสำคัญในการยั่วยุและขัดขวางบุรุษในการไปสู่จุดหมายในการบำเพ็ญเพียร โยงใยทางสังคมอันสลับซับซ้อนนี้ได้ตรึงเพศหญิงเอาไว้อย่างแข็งทื่อ จึงเกิดคำถามขึ้นว่า เพศหญิงในสังคมที่ถูกครอบงำด้วยมโนทัศน์คู่ตรงข้ามแบบชายเป็นใหญ่ จะสามารถพ้นจากกรอบการกดทับนี้ได้อย่างไร? การจะมีสิทธิและเสรีภาพ ได้รับการยอมรับจากสังคมว่ามีความเสมอภาคหรือสูงส่งเทียบเท่ากับเพศชายที่มีคุณลักษณะประกอบไปด้วยคุณธรรมและความกล้าหาญนั้นเป็นไปอย่างไรได้บ้าง สำหรับบทความนี้ แน่นนอนว่าคำตอบของคำถามไม่ใช่การให้ข้อสรุปที่กระจ่างชัดในรูปแบบของการหลุดออกจากกรอบคิดแบบคู่ตรงข้าม หรือการก้าวข้ามจากกับดักของกรอบคิดแบบชายเป็นใหญ่ตามแนวหลังสมัยใหม่นิยม(Post-modernism)? หรือไม่ก็ตาม แต่บทความนี้พยายามมุ่งหาคำอธิบายจากบริบทของสังคมบรรพกาลผ่านแว่นของการบำเพ็ญตบะและบทบาทของเพศหญิงในการยกสถานะและสร้างตัวตนขึ้นใหม่แต่ก็คงเป็นไปได้ยาก หากเพศหญิงยังคงถูกกำหนดบทบาทไว้อย่างจำกัด

ในสังคมกรีกโบราณเพศหญิงถูกกำหนดให้มีตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมได้ 4 ประการ ได้แก่ 1) เทพเจ้า 2) เมีย 3) แม่ และ 4) โสเภณี สังคมเกษตรกรรมที่เน้นการผลิตและขยายตัวของประชากรด้วยการสืบพันธุ์เป็นเรื่องปกติสามัญ บทบาทและความสัมพันธ์กับธรรมชาติของเพศหญิง ได้เอื้อให้เพศหญิงมีหน้าที่ในการเป็นเมีย สู่การเป็นแม่ทำหน้าที่ในการผลิตซ้ำ(Reproductive)ประชากรให้แก่สังคม หรือเป็นแม่กระทั่งโสเภณีเสียมากกว่า บทบาทของเพศหญิงที่เป็นได้ยากที่สุด คือ เทพเจ้า ซึ่งคงพบได้แต่ในเทพปกรณัมเท่านั้น พื้นที่ทางสังคมที่สูงส่งเช่นนั้น ถึงแม้เพศหญิงจะยังได้รับโอกาสและสามารถเข้าถึงได้บ้างแต่เราก็คงไม่อาจจะเลยได้ว่าพื้นที่บนเวทีมีอยู่อย่างจำกัด ดังที่ปรากฏในมหากาพย์อิลเลียด(Iliad) และ

โอดิสซีย์(Odyssey) ของโฮเมอร์(Homer)¹⁶ บทบาทของเพศหญิงในฐานะเทพเจ้าก็ยังไม่อาจหนีพ้นจากความเป็นแม่หรือสัญลักษณ์ของการผลิตในสังคมเกษตรกรรม เช่น เทพีดีมีเตอร์ซึ่งเป็นเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์และการเกษตร ในแง่หนึ่งความเป็นธรรมชาติเป็นเรื่องไม่ค่อยน่าอภิรมย์นัก เนื่องจากในขณะนั้นมนุษย์ยังไม่มีรู้ความสามารถควบคุมธรรมชาติได้ ทำให้มิติของชีวิต ความเป็นอยู่ การรอดพ้นของสังคมในแต่ละฤดูกาลขึ้นอยู่กับความเมตตาของธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งทั้งแปรปรวนรุนแรง ดุร้ายและเอาแน่เอานอนไม่ได้แล้ว ภาพลักษณ์และเรื่องราวของการอิฉาธิยา การแย่งชิง เล่ห์เหลี่ยม และกามารมณ์ก็ยังถูกบอกเล่าโลกทัศน์ให้ปรากฏเป็นภาพลักษณ์(Image)ของเทพีทั้งหลายในศาสนาโบราณ อย่างเทพีอาร์เธนาที่ได้รับเกียรติและความสูงส่งในมุมมองเช่นเดียวกับบุรุษเพศ ในของสัญลักษณ์แห่งความรู้¹⁷ และชัยชนะ แต่ก็ยังถูกเชื่อมโยงเข้ากับทหรณะของความไม่ดีไม่งามเหล่านี้ด้วย ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับบทบาทของเทพเจ้าเพศชายที่มักคงไว้ซึ่งความน่าเกรงขามและความเหนือกว่าทั้งในแง่บทบาทหน้าที่ อภิสัทย์ และความพิเศษของพฤติกรรมที่แสดงออกผ่านจินตภาพทางสังคม เพศหญิงเมื่อถูกมองว่าเป็นเพศที่ไม่บริสุทธิ์ ความเป็นมนุษย์ของเพศหญิงย่อมขาดความสมบูรณ์ไม่ได้รับการเติมเต็มทางหนึ่งในการเริ่มต้นสู่การเป็นมนุษย์ที่มีตัวตน ปากเสียงและมีการดำรงอยู่ ภายใต้ทางเลือกอันจำกัด เพศหญิงได้พยายามทำตนเองให้มีความบริสุทธิ์ขึ้นผ่านกระบวนการควบคุมตนเอง ทำการฝึกฝนและดำรงชีวิตอย่างเคร่งครัดด้วยการบำเพ็ญตบะ ซึ่งย่อมต้องปฏิบัติตามการบำเพ็ญตบะอย่างเพศชาย ในลักษณะที่มากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุผลที่การบำเพ็ญตบะไม่ใช่วิถีเดิมแห่งตน เนื่องจากคุณธรรม(virtue) ซึ่งเป็นคุณสมบัติเฉพาะของการบำเพ็ญตบะนั้น เป็นสิ่งที่มิใช่เพื่อเพศชาย¹⁸ เมื่อผ่านการบำเพ็ญตบะ จะทำให้ผู้หญิงบรรลุถึงซึ่งคุณธรรมแบบ “ผู้ชาย” (Arête)¹⁹ และด้วยวิธีนี้ จะทำให้ผู้หญิงเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นผู้หญิงที่เป็นอย่างผู้ชาย (Manly woman) ซึ่งผู้หญิงจะไม่เพียงบรรลุสัมฤทธิ์ผลในการได้รับความเท่าเทียมที่แท้จริงด้วยส่วนที่คล้ายผู้ชายของเธอเท่านั้น แต่ยังจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและกลายเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อม²⁰ ในที่สุด

¹⁶ มีข้อถกเถียงอยู่ไม่น้อยว่าโฮเมอร์มีตัวตนจริงหรือไม่ก็ตาม ในบทความนี้จึงกล่าวถึง อีเลียด และ โอดิสซีย์ ในฐานะที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะเท่านั้น

¹⁷ ในสังคมกรีกโบราณ *sohia* หรือ *ความรู้* เป็นเรื่องของเพศชายเท่านั้น

¹⁸ *virtue* มีรากศัพท์มาจากคำละติน *virtus* หรือ *vir* ที่หมายถึง เพศชาย

¹⁹ *arête* เป็นคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกับ *virtue* ในนัยที่หมายถึง เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในที่ที่จะเป็นได้ สิ่งประเสริฐ หรือ การก้าวไปสู่ศักยภาพสูงสุดของมนุษย์

²⁰ Elm, S. (1996). *Virgins of God*. New York: Oxford University Press, p.ix.

การประกอบสร้างตัวตนของผู้หญิงผ่านการบำเพ็ญตบะ²¹

การเปลี่ยนแปลงของเพศหญิงผ่านการบำเพ็ญตบะ วินัย(Discipline) เป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ ระเบียบวินัยเป็นสิ่งที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของตน เป็นการกระทำโดยรู้ว่าจะต้องทำอย่างไรจึงจะประสบผลสำเร็จ จึงเป็นอะไรที่สมเหตุสมผล(Rational) เป็นการคาดการณ์ล่วงหน้าได้ถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นภายใต้การกระทำใดๆ ฉะนั้นการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในการบำเพ็ญตบะย่อมสมเหตุสมผลตามไปด้วย ทุกคนที่มีวินัยจึงมีความสมเหตุสมผล เมื่อเพศหญิงเข้ามาสู่ชายคาของศาสนาและการบำเพ็ญตบะ ความไม่สมเหตุสมผล(Irrational)ของเพศหญิง จึงกลับมาสู่ความสมเหตุสมผล Max Weber ได้อธิบายใน *The Meaning of Discipline* ไว้ว่า “วินัยไม่เพียงขจัด Charisma ส่วนบุคคล แต่ยังขจัดโครงสร้างทางชนชั้น และอย่างน้อยที่สุดผลลัพธ์ประการหนึ่งของมัน คือ การเปลี่ยนสถานะทางชนชั้นอย่างมีความสมเหตุสมผล”²² ซึ่งตามนัยนี้ได้ทำให้เพศหญิงกลับมาสู่ความสมเหตุสมผล หากเธอได้เข้ามาสู่วิถีการบำเพ็ญตบะประกอบกับการใช้วินัยในการขัดเกลาริตนิสัยและความคิดของตนเอง โดยมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการจะหลุดออกจากกรอบของการกดบังคับจากโครงสร้างทางสังคมที่เพศชายเป็นใหญ่ สามารถเป็นอิสระออกจากปฏิกิริยาของจารีตในสังคมได้มากขึ้น ในสังคมโบราณผู้หญิงถูกจำกัดการเข้าถึงพลังทางสังคมในหลายมิติ เป็นที่รับรู้กันว่าผู้หญิงในทุกชนชั้นได้ถูกกีดกันออกไปจากการเข้าถึงอำนาจของกองทัพ ในช่วงพันปีก่อนคริสตกาลพวกเธอถูกตัดออกจากการเข้าถึงทางการศึกษาของทางการ トラบาเท่าที่อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ยังดำรงความเป็นสถาบันอยู่ในสังคม²³

จากตัวตนเดิมของเพศหญิงที่เลวเป็นบ่อเกิดความชั่วร้ายในสังคม เมื่อพวกเธอต้องการเปลี่ยนแปลงตนเองโดยอาศัยการเข้ามาสู่อาณาบริเวณของศาสนา ก็จำต้องตัดสายสัมพันธ์เดิมของตนทิ้งไปก่อน ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวหรือสายสัมพันธ์ทางสังคมอื่นๆ การทำลายความสัมพันธ์เดิมมิใช่สิ่งที่สามารถทำได้โดยง่าย เพราะถึงแม้สายสัมพันธ์เดิมต่างก็คอยจำกัดอำนาจของผู้หญิงไว้ แต่ขณะเดียวกันก็ได้มอบอะไรบางอย่างให้กับพวกเธอด้วย กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialisation) ที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงได้ทำการประกอบสร้างการเรียนรู้ ความผูกพัน ความคุ้นเคย และได้ยึดตรึงผู้หญิงไว้กับโยงใยทางสังคมอันซับซ้อน เพื่อรับเอาสายสัมพันธ์ใหม่และสังคมใหม่ที่อยู่ภายในอาณาบริเวณทางศาสนา ผู้หญิงต้องทำการปฏิเสธตัวตนหรืออัตตาที่เกิดจากสายสัมพันธ์ทั้งหลายที่มีอยู่เดิม กระบวนการดังกล่าวเป็นการบูชายัญตนเอง(Self-sacrifice) กล่าวคือ การทำลายอัตตาหรือตัวตนของตนเอง และการสร้างอัตตา

²¹ สำหรับบทความนี้ มุ่งเน้นศึกษาพุทธศาสนการเปิดพื้นที่ การสร้างตัวตนในสังคมของผู้หญิงผ่านกระบวนการบำเพ็ญตบะ เนื่องจากแนวทางดังกล่าวมีความเปิดกว้างเข้าถึงได้โดยสะดวก ในลักษณะของการก้าวข้ามสถานะทางสังคมและเงื่อนไขทางสังคม-วัฒนธรรม (Socio-cultural conditions) ได้ครอบคลุมมากกว่ากระบวนการอื่นๆ ในสังคมโบราณ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้หญิงเข้าสู่พื้นที่ทางศาสนาแล้ว ในหลายวัฒนธรรมยังพบว่าผู้หญิงผู้บำเพ็ญตบะยังต้องมีหน้าที่ปรนนิบัติ รับผิดชอบ ดูแล นักบวชหรือผู้บำเพ็ญตบะชาย หรือกระทั่งการแสดงบทบาทในการดูแลชุมชน ซึ่งอาจมองได้ว่าเป็นการ Reproductive work ตามบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงตามที่สังคมกำหนดไว้ได้เช่นกัน

²² Weber, M. (1946). *The Meaning of Discipline*. In H. H. Gerth, & C. W. Mill (Eds.), *From Max Weber Essays in Sociology* (H. H. Gerth, & C. W. Mill, Trans., p. 253). New York: Oxford University Press.

²³ Lerner, G. (1986). *The Creation of Patriarchy*. New York: Oxford University Press, p. 141.

ขึ้นมาใหม่กับสายสัมพันธ์ใหม่ในอาณาบริเวณทางศาสนาผ่านหนทางในการบำเพ็ญตบะ ซึ่งย่อมขัดแย้งกับสายสัมพันธ์เดิม เช่น การละทิ้งครอบครัว เพื่อเข้ามาสู่อาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาคริสต์ เมื่อเพศหญิงปฏิบัติดังนี้แล้วจึงเป็นอะไรที่มากกว่าแค่การต่อต้าน แต่เป็นการบังคับตนเองภายใต้ความสมัครใจในการต่อต้านอิตตาของตนเอง(ภายใต้กรอบคิดแบบเดิม) ทำให้เกิดความสมบูรณ์ในตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นหนทางหนึ่งเพื่อหลุดพ้นจากการกดบังคับของสังคมที่เพศชายเป็นใหญ่ ผู้บำเพ็ญตบะเพศหญิงเหล่านี้ได้พยายามเข้าสู่ หรือรวมเป็นหนึ่งในกับโลกหรือจักรวาลที่มีความยิ่งใหญ่กว่าสังคม ทั้งในแง่ของกาลและเทศะ ปริณพทที่แปรเปลี่ยนไปจนถึงขีดสุดสมบูรณ์แบบกฎสากล

ในบริบทของสังคมยุโรปยุคกลาง หนทางที่สตรีเพศเลือกเดินทางเข้าสู่ศาสนาผ่านวิธีการบวชได้ทำให้เพศหญิงได้รับสิทธิพิเศษมากกว่าที่เคยเป็นมา ได้แก่ การได้รับเสรีภาพในการเดินทาง และหลุดพ้นจากการควบคุมของระบบฟิวดัล(Feudal) ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้หญิงที่ไม่ได้เลือกเส้นทางนี้จะไม่มีวันได้รับ จากการศึกษายุคกลาง บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนักบุญ(Saint) ล้วนเป็นคนในชนชั้นสูงทั้งสิ้น เกือบครึ่งหนึ่งเป็นสตรีเพศในชนชั้นเลือดสีน้ำเงิน²⁴ (ในปี ค.ศ. 1756 ได้มีการตีพิมพ์หนังสือชื่อ *Lives of the Saints* ระบุว่านักบุญทั้งหมดในขณะนั้น 1,468 คน²⁵) ในยุคต่อมาจึงปรากฏแนวโน้มที่มีผู้ชายเข้ามาบวชมากขึ้น โดยเป็นกลุ่มของคนร่ำรวยที่ไม่ใช่ชนชั้นเลือดสีน้ำเงิน

เนื่องจากชนชั้นเลือดสีน้ำเงินมีจำนวนลดน้อยลงในสังคม ผู้บำเพ็ญตบะที่เป็นนักบุญส่วนใหญ่มาจากชนชั้นสูง ก็เป็นทางเลือกของชนชั้นอภิสิทธิ์ชนเหล่านี้เอง อาจเป็นผลมาจากความรู้สึกผิดบาปต่อความร่ำรวยของตน และเห็นว่าความร่ำรวยไม่ใช่คำตอบที่สามารถสนองต่อความต้องการของพวกเขาได้ และประกอบกับการมีพื้นฐานทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะที่เอื้อต่อการบำเพ็ญตบะอยู่แล้ว แต่ก็มีได้หมายความว่าผู้หญิงจากชนชั้นล่างจะไม่สามารถเข้าถึงอาณาบริเวณแห่งศาสนาและบรรลุเป้าหมายในการบำเพ็ญตบะ เพียงแต่ชี้ให้เห็นถึงโอกาสและพื้นฐาน ตั้งแต่รากฐานทางความคิดที่อาจจะมีความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามกลุ่มคนที่มีทุนทางสังคมดีกว่าก็ไม่ได้รับประกันว่าจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีเสมอไป อาจนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เลวร้ายหรือไม่ก็ได้ และในทางตรงข้ามก็เช่นเดียวกัน

การบำเพ็ญตบะตามอย่างเพศชายนี้ ทำให้ผู้บำเพ็ญตบะหญิงต้องปฏิบัติในระดับที่มากกว่า กล่าวคือ มีการควบคุมทั้งร่างกายและความคิดของตนเองเคร่งครัดยิ่งกว่าเพศชาย เพราะต้องพยายาม “เป็นในสิ่งที่ตนไม่มีหรือไม่ได้เป็น” จึงต้องใช้ความพยายามมากกว่าปกติธรรมดา เช่น พุทธศาสนามีข้อวัตรปฏิบัติของภิกษุณีที่มากกว่าพระภิกษุ ภิกษุณีต้องทำความเคารพพระภิกษุเสมอแม้พระราชของภิกษุจะน้อยกว่า หรือในบางนิกายก็ไม่ยินยอมให้มีการบวชภิกษุณี ในแง่หนึ่งก็อาจทำให้เห็นว่าการควบคุม

²⁴ เลือดสีน้ำเงิน(Blue-blooded) เป็นคุณสมบัติที่อิงถึงความสง่างาม เกียรติยศ ความสูงส่งของกลุ่มชนชั้นสูงในสังคม หมายความว่าคนเป็นสมาชิก ผู้สืบทอดเชื้อสาย วงศ์วาน หรือเกี่ยวข้องทางสายเลือดกับวงศ์ตระกูลของกษัตริย์หรือเจ้าผู้ครองนคร/แคว้น หรือขุนนางชนชั้นสูงของสังคม

²⁵ Wikipedia. (n.d.).*Saint*. Retrieved September 10, 2011, from Wikipedia: <http://en.wikipedia.org/Saint#site-22>

และกีดกันอยู่บ้างแม้แต่ในอาณาบริเวณของศาสนา แต่ก็ต้องยอมรับเงื่อนไขเหล่านี้ หากต้องการผลของการแลกเปลี่ยนที่จะทำให้ได้รับการหลุดพ้นจากกรอบเดิมของโครงสร้างทางสังคมที่กดขี่เพศหญิง

การออกบำเพ็ญตบะ โดยหลบหนีจากเมืองไปสู่ชนบท ป่า หรือทะเลทรายที่อยู่ห่างไกลออกไป เพื่อสร้างอาราม(Monastery)ในคริสต์ศาสนา เปรียบเหมือนการสร้างและอยู่ร่วมกันในอาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าในลักษณะของนักบวชทะเลทราย(Desert fathers) ได้แก่ พวกฤषี ผู้บำเพ็ญตบะ พระรวมถึงผู้บำเพ็ญตบะหญิง(Desert mothers)หรือนางชีด้วย การตั้งวัดหรืออารามในถิ่นทุรกันดารนี้เกิดขึ้นโดยกลุ่มผู้ชายที่รักในสันโดษ พวกเขาได้ขับเคลื่อนภารกิจเพื่อพระผู้เป็นเจ้าเข้าไปสู่ความเป็นทะเลทราย²⁶ ซึ่งเป็นอาณาบริเวณแห่งแล้งรกร้างว่างเปล่าของชนบทอันห่างไกล ห่างออกไปจากโลก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกห่างจากผู้หญิง²⁷ เป็นการปฏิเสธโลก(Renunciation) อย่างหนึ่ง ซึ่งมีอยู่ทั่วไปทุกศาสนา นักบวชทะเลทรายที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก คือ นักบุญแอนโทนี(Saint Anthony)²⁸ ผู้ซึ่งได้ย้ายเข้าไปอยู่ในทะเลทราย ราวตอนปลายศตวรรษที่สาม และถูกยกย่องให้เป็นบิดาจารย์แห่งทะเลทราย เขาเป็นผู้ที่ทำให้การตั้งอารามในทะเลทรายเป็นที่แพร่หลายออกไป โดยภายหลังจากที่นักบุญแอนโทนีได้สิ้นชีวิตลงไปแล้ว ได้มีผู้คนจำนวนมากเข้าไปอยู่ในทะเลทรายเจริญรอยตามแนวทางการบำเพ็ญตบะของนักบุญแอนโทนี ทำให้เกิดเมืองขึ้นตามบริเวณต่างๆในทะเลทราย เหล่าผู้ติดตามที่เลื่อมใสศรัทธาก็จะอยู่อย่างสันโดษหรือไม่ก็อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆก่อน พวกเขาเลือกวิถีทางในการบำเพ็ญตบะอันสุดโต่ง ละทิ้งซึ่งความพึงพอใจทางผัสสะ ความมั่งมีในอาหาร การพักผ่อน การอาบน้ำ หรือสิ่งอื่นใดที่นำมาซึ่งความสะดวกสบาย การอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมอันเลวร้ายของทะเลทราย²⁹ ยิ่งทำให้เกิดความศรัทธามากยิ่งขึ้นจากบุคคลภายนอกและต่อตนเอง การสร้างอัตตาของตนภายใต้สภาพอันโหดร้ายและหลีกเลี่ยงจากทางโลกเป็นมิติหนึ่งของการบำเพ็ญตบะผ่านกระบวนการการสร้างและสัมผัสกับความนิ่ง รวมทั้งการตัดสิ่งต่างๆรอบตัวออกไปแล้วหันกลับมาทบทวนตนเอง และเหตุผลอีกประการที่อารามเหล่านี้ต่างหลีกหนีออกมาสู่พื้นที่ทะเลทราย เป็นเพราะต้องการพยายามหลบไปให้พ้นจากการครอบงำทางโครงสร้างของระบบการเมืองและศาสนจักร นักประวัติศาสตร์หลายคนยกย่องนักบุญแอนโทนีให้เป็นนักปฏิรูป เขาไม่ใช่เพียงผู้ที่ริเริ่มการบำเพ็ญตบะในทะเลทรายเท่านั้น(หากย้อนมองประวัติศาสตร์ก็เคยมีนักบวชกลุ่มอื่นใช้แนวทาง

²⁶ ทะเลทราย(Desert) มีความหมายตรงตัวว่า การละทิ้ง(Abandonment) ซึ่งเป็นคำที่มีรากมาจาก คำว่า ฤषี(Hermit) ทะเลทรายเป็นพื้นที่ที่ไม่มีอะไร นัยแสดงถึงความว่างเปล่า ความตาย และอุดมไปด้วยตัวตนของปีศาจ ในขณะที่เดียวกันทะเลทรายก็เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวยิวและคริสตชนด้วยเช่นกัน ทะเลทรายจึงเป็นสัญลักษณ์ของการทดสอบ ควบคุมตนเอง และเป็นสถานที่สำคัญที่มีความใกล้ชิดกับพระเจ้า โปรดดู Chrysavgis, J. (2003). *In the Heart of the Desert: The Spirituality of the Desert Fathers and Mothers*. Bloomington: World Wisdom, Inc, p. 33-34.

²⁷ Elm, S. (1996). *Virgins of God*. New York: Oxford University Press, p. 1.

²⁸ นักบุญแอนโทนี(St. Anthony the Great, St. Anthony the Abbot, Anthony of the Desert, Anthony the Anchorite, Abba Antonius, Father of All Monks) เป็นนักบวชในคริสต์ศาสนานิกายออร์ทอดอกซ์หรือนิกายคอปติก(Coptic orthodox church of Alexandria) มีชีวิตอยู่ราว ค.ศ. 251- 356 อัครบิดรอะธานัสของนักบุญแอนโทนีถูกเขียนขึ้นโดยอะธานัสแห่งอะเล็กซานเดรีย (Athanasius of Alexandria) ใน *Life of Anthony* ส่วนหนึ่งถือได้ว่าเป็นการเผยแพร่จริยวัตรและการบำเพ็ญตบะอย่างเข้มข้นในแบบนักบวชทะเลทราย ที่มีรูปแบบยึดถือความสันโดษและขัดเกลาก่อนตนเอง จนแพร่หลายไปสู่ชนบวชคาทอลิกในเวลาต่อมา

²⁹ *Desert Fathers*. (n.d.). Retrieved September 10, 2011, from Wikipedia: http://en.wikipedia.org/Desert_father

ดังกล่าวนี้มาก่อน) แต่ยังเป็นการเริ่มต้นความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างคริสตจักรกับผู้มีอำนาจของโลก นั่นก็คือ จักรวรรดิโรมัน(the empire of Rome) เกิดการประนีประนอมระหว่าง “อะไรที่เป็นของพระเจ้ากับอะไรที่เป็นของซีซาร์”(the things of God and the things of Caesar)³⁰ ส่วนผู้บำเพ็ญตบะหญิงเอง ก็ยังสามารถออกจากการครอบงำของโครงสร้างชนชั้นทางสังคมที่ดำรงอยู่ภายในสังคมเมืองได้อีกด้วย

แต่ก็มีผู้บำเพ็ญตบะบางกลุ่มที่ได้ละทิ้งชุมชนหรือความเป็นเมือง ทำการบำเพ็ญตบะและอาศัยอยู่ในสังคมเมือง พวกเขาบำเพ็ญตบะอยู่ภายในบ้าน ไม่ยินดียินร้ายกับความเป็นไปทางโลก แต่อาจพบว่าในบางครั้งผู้บำเพ็ญตบะกลุ่มนี้ได้เข้าทำการเปลี่ยนแปลงและยุ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ความเป็นไปทางโลก โดยการอ้างเหตุผลเพื่อการปฏิรูปทางศีลธรรมและจริยธรรมทางศาสนา ซึ่งมีทั้งผู้บำเพ็ญตบะชายและหญิง ส่วนใหญ่พบตามเมืองต่างๆในแถบเอเชียไมเนอร์³¹ การบำเพ็ญตบะที่อาศัยอยู่ภายในเมืองนี้ ผู้บำเพ็ญตบะยังคงครอบครองทรัพย์สินได้ แต่ไม่ยึดติดและยังคงเห็นว่าทรัพย์สินเป็นสิ่งที่ชั่วร้ายอยู่ ซึ่งถือเป็นมุมมองพิเศษเกี่ยวกับการครอบครองทรัพย์สินส่วนตัว

ในกรอบคิดของคริสต์ศาสนา การบวชเข้าสู่ศาสนาของสตรีเพศ เป็นการละทิ้งสายสัมพันธ์จากโครงสร้างเดิมของตน เพื่อเข้ามาร่วมเป็นส่วนหนึ่งและสร้างชุมชนทางศาสนาใหม่นั้น ในยุคกลางเกิดแนวคิดเรื่อง เจ้าสาวของพระคริสต์(the bride of Christ) และการแต่งงานทางจิตวิญญาณ(Spiritual marriage) ซึ่งเปรียบเป็นการแต่งงานหรือร่วมเข้ามาเป็นหนึ่งในอาณาบริเวณของศาสนาในทางความคิดหรือจิตวิทยา การได้รับการยกให้เป็นเจ้าสาวของพระคริสต์นั้น ทำให้เพศหญิงมีความสูงส่งขึ้นกว่าเดิมเหนือธรรมดา เพศหญิงได้ก้าวเข้ามาสู่พื้นที่ของศาสนาและสังคมเฉพาะของเพศชาย การแต่งงานทางจิตวิญญาณนี้เป็นแนวคิดเกี่ยวกับของสิ่งที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ การแต่งงาน(the married) กับ การไม่ร่วมเพศ(the celibate) นำไปสู่ความรักที่ปราศจากเรื่องเพศ มีการรักษาพรหมจรรย์ แสดงให้เห็นถึงการจำกัดและควบคุมตนแรงขับในเรื่องเพศ การแต่งงานนี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์ภายในระหว่างกันของผู้บำเพ็ญตบะที่มีเพศต่างกันสองคน โดยมีการตัดสินใจว่าจะอยู่ร่วมกันแต่ไม่มีการประกอบกิจกรรมทางเพศ เป็นการฝึกฝนที่ให้ชายและหญิงเข้ามาร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่สร้างขึ้นอย่างใกล้ชิดกัน โดยปราศจากการมีเพศสัมพันธ์ ซึ่งก็เป็นที่รู้จักกันในหลายวัฒนธรรม พันธะเช่นนี้เป็นสายสัมพันธ์ของชายและหญิงที่ควบคู่ไปกับการใช้เหตุผลเชิงจิตวิญญาณและการเชื่อมต่อกันของความสัมพันธ์ทางอารมณ์ การแต่งงานทางจิตวิญญาณจึงเป็นขั้นตอนเปลี่ยนผ่านที่จะทำให้ทั้งชายและหญิงร่วมกันหาหนทางเพื่อปฏิเสศทางโลก³²

³⁰ Chrysavgis, J. (2003). *In the Heart of the Desert: The Spirituality of the Desert Fathers and Mothers*. Bloomington: World Wisdom, Inc, p. 15-18.

³¹ เอเชียไมเนอร์(Asia Minor) หรือ อะนาโตเลีย(Anatoria) คือ พื้นที่ทางฝั่งเอเชียของประเทศตุรกีในปัจจุบัน เป็นดินแดนที่คั่นกลางหรือเชื่อมต่อระหว่างทวีปเอเชียและยุโรป ; คำว่า อะนาโตเลีย เป็นภาษากรีก หมายถึง ตะวันออก ส่วนชาวโรมันเรียก เอเชียไมเนอร์หรือเอเชียส่วนน้อย พื้นที่นี้เป็นดินแดนทางตะวันออกของยุโรปหรือตะวันตกของเอเชียนั่นเอง

³² Elliott, D. (1993). *Spiritual Marriage: Sexual Abstinence in Medieval Wedlock*. Princeton: Princeton University Press, p. 4-10.

การเข้าร่วมองค์กรทางศาสนาในฐานะ “ซี” ได้สร้างทางเลือกให้แก่หญิงคาทอลิก จากเดิมที่พวกเธอมีบทบาทเป็นแม่และภรรยาเท่านั้น และยินยอมให้พวกเธอได้ทำตามการเรียกร้องทางจิตวิญญาณ (a spiritual vocation) หลังจากองค์กรทางศาสนาได้เริ่มให้การศึกษาแก่เด็กสาวและหญิงสาว มันได้กลายเป็นเส้นทางที่ผู้หญิงสามารถใช้เปิดโอกาสที่ดีขึ้นในชีวิตของพวกเธอได้³³ หนทางชีวิตที่มีทางเลือกเพิ่มขึ้นของผู้หญิงนี้ ได้ทำให้พวกเธอมีสิทธิและการกระทำที่เปิดกว้างขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ต้องอยู่ในกรอบของการบำเพ็ญตบะด้วย ผู้หญิงยังต้องการคงไว้ซึ่งความพิเศษที่ได้รับ การบำเพ็ญตบะจึงได้เป็นกลไกสำคัญในการทำให้เกิดความเชื่อมั่นศรัทธา ยิ่งมีวินัยและเคร่งครัดมากขึ้นเท่าใด ย่อมทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธามากขึ้นเท่านั้น นั่นคือ ยิ่งบำเพ็ญตบะมากอย่างเด่นชัด ก็จะได้รับอำนาจกลับคืนมาจากสังคมมากขึ้นด้วย ทำให้ผู้บำเพ็ญตบะหญิงที่มีการปฏิบัติตนอย่างเข้มข้นเป็นที่เคารพของชุมชน ได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น ถูกยกระดับขึ้นจากการกดบังคับและยึดเย็ดความชั่วช้าจากโครงสร้างชนชั้นทางสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ เปลี่ยนแปลงจากความไม่ดีมาสู่สิ่งที่ดีกว่า จากที่เคยไร้อำนาจก็ได้รับอำนาจผ่านกลไกของกระบวนการบำเพ็ญตบะ ซึ่งต้องไม่ลืมว่าผู้บำเพ็ญตบะหญิงต้องปฏิบัติตามอย่างเพศชาย ย่อมต้องมีการแสดงออกที่มากกว่า การควบคุมและการจำกัดที่มากกว่า ฉะนั้นวัตรปฏิบัติที่แสดงออกมาก็จะมีความเข้มข้น และปรากฏชัดเจนจากปกติ เพราะเป็นความผิดแผกจากตัวตนเดิมที่เคยมีอยู่ในสังคม ความโดดเด่นจากความแตกต่างที่เกิดขึ้นนี้ ได้ส่งผลให้เกิดความศรัทธาอย่างแรงกล้าจากสาธารณชนแก่ผู้บำเพ็ญตบะหญิงได้เช่นเดียวกับเพศชาย ทรรศนะและมุมมองที่มีต่อเพศหญิงได้เปลี่ยนแปลงไป แน่แน่นอนว่าความเคารพศรัทธาที่เกิดขึ้นต่อผู้บำเพ็ญตบะหญิงย่อมแตกต่างจากมุมมองที่มีต่อหญิงทั่วไปในสังคม คงสรุปไม่ได้แน่ชัดว่าความเคารพศรัทธาที่เกิดขึ้นในผู้บำเพ็ญตบะหญิง จะเทียบเท่ากับผู้บำเพ็ญตบะชายหรือไม่ ซึ่งในทางทฤษฎีแล้วผู้บำเพ็ญตบะทั้งชายและหญิงย่อมมีความเท่าเทียมกัน ถึงอย่างไรก็ตามความเท่าเทียมกันได้ถูกทำให้เพิ่มขึ้นผ่านการนำเสนอเข้าไปสู่ภายใน มีเพียงส่วนของจิตวิญญาณของผู้บำเพ็ญตบะหญิงเท่านั้นที่จะ “กลายเป็นชาย” แต่จะไม่มีคุณลักษณะของ ความเป็นชาย(Masculinity) ใดๆเลยที่จะพบได้ผ่านการแสดงออกภายนอก³⁴

บทสรุป

ในขณะที่การบำเพ็ญตบะสามารถถูกใช้เป็นกลไกหนึ่งในการนำสตรีเพศออกจากการกดขี่ทางสังคม เพื่อให้พวกเธอได้ใช้วินัยและวิถีชีวิตแห่งการบำเพ็ญเพียรที่ยากลำบากเพื่อละออกจากโลกที่ดูแคลนพวกเธอได้สำเร็จ และในทางตรงข้ามวิถีทางที่พวกเธอได้เลือกนี้มีความเสี่ยงอยู่ การจัดการควบคุมพื้นที่และร่างกายของตน เปิดทางให้มีการตรวจตรา(Surveillance) การสังเกต(Observe) หรือเพ่งมอง(Gaze) เพื่อประเมินเปรียบเทียบ และเชื่อมโยงความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง³⁵ เมื่อปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็โดดเด่นการเติมเต็มตัวตนของสตรีเพศให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นผลประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ดังงามเป็นที่ปิติยินดี

³³ Peach, L. P. (Ed.). (2002). *Woman and World Religion*. New Jersey: Prentice Hall, p.205.

³⁴ Elm, S. (1996). *Virgins of God*. New York: Oxford University Press, p. ix.

³⁵ ซีรยุทธ บุญมี. (2551). *มิเชล ฟูโกต์*. กรุงเทพฯ: วิชาษา, หน้า 156.

เช่นเดียวกันหากเกิดพลาดพลังขึ้นมา ความผิย้อมเห็นได้ง่ายและชัดเจนเช่นกัน นั่นก็รวมถึงโทษทัณฑ์ และการย้อนแย้งที่อันตรายเป็นด้วย ความเป็นตัวตนอาจถูกทำลายให้หายไปอย่างสิ้นเชิง จากการลงโทษ กด บังคับ ชูเชิญและประกอบสร้างตัวตนที่เป็นรองให้แก่พวกเธออีกครั้ง ดังนั้นการบำเพ็ญตบะของสตรีเพศ นอกจากความเคร่งครัดในวินัย ยังต้องมีความระมัดระวังรู้สึก มีความไวและตื่นตัวอยู่เสมอ มิให้สิ่งชั่วร้ายและกิเลสทั้งหลายมารบกวน ความเป็นเหตุเป็นผลของเพศหญิงภายใต้กรอบคิดของการบำเพ็ญตบะ และการสร้างอัตตาที่มั่นคงไม่สั่นคลอนไปกับกระแสของโลกต้องตั้งอยู่บนฐานของความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง(accountability)อย่างยั่งยืนยวด ซึ่งไม่อาจปฏิเสธถึงสิ่งใดๆที่อาจจะตามมาจากผลลัพธ์แห่งการกระทำของตน ท้ายที่สุดก็เพื่อให้พวกเธอ ได้แปรสภาพจากการเป็นผู้หญิง ซึ่งก็คือผู้ชายที่ไม่สมบูรณ์กลายเป็น ผู้ชายที่สมบูรณ์ หรือ คนที่เต็มคน อย่างน้อยที่สุดก็ในคติความเชื่อของสังคมโบราณบางแห่ง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ธีรยุทธ บุญมี. (2551). *มิเชล ฟูโกต์*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.

ภัทรธิชา หงษ์ทอง. การปรับของแรงงานเข้าสู่การเป็นแรงงานรับจ้างของสตรีเกาหลีในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจทศวรรษที่ 1960. *Veridian E-Journal*, (Vol.5 No.3 September-December 2012), หน้า 149-168.

ภาษาต่างประเทศ

Bartman, E. (2001). Hair and the Artifice of Roman Female Adornment. *American Journal of Archaeology*(105), 1-25.

Chryssavgis, J. (2003). *In the Heart of the Desert: The Spirituality of the Desert Fathers and Mothers*. Bloomington: World Wisdom, Inc.

Elliott, D. (1993). *Spiritual Marriage: Sexual Abstinence in Medieval Wedlock*. Princeton: Princeton University Press.

Elm, S. (1996). *Virgins of God*. New York: Oxford University Press.

Finn, R. (2009). *Asceticism in the Graeco Roman World*. New York: Cambridge University Press.

Kaelber, W. O. (2005). *Encyclopedia of Religion* (Vol. 1). (J. Lindsay, Ed.) Michigan: Thompson Gale.

Lerner, G. (1986). *The Creation of Patriarchy*. New York: Oxford University Press.

Peach, L. P. (Ed.). (2002). *Woman and World Religion*. New Jersey: Prentice Hall.

Sae-Wang, R. Feminity in Lanna Architecture: An Interpretative Essay. *Veridian E-journal*, (Vol.6 No.1 January-April 2013). pp. 32-52.

Weber, M. (1946). The Meaning of Discipline. In H. H. Gerth, & C. W. Mill (Eds.), *From Max Weber Essays in Sociology* (H. H. Gerth, & C. W. Mill, Trans., p. 253). New York: Oxford University Press.

Wikipedia. (n.d.). *Desert Fathers*. Retrieved September 10, 2011, from Wikipedia:

http://en.wikipedia.org/Desert_father

Wikipedia. (n.d.). *Saint*. Retrieved September 10, 2011, from Wikipedia:

<http://en.wikipedia.org/Saint#site-22>